

Wojciech Kojs

Uniwersytet Śląski

ORCID: 0000-0002-0292-9038

DOI: <https://doi.org/10.35464/1642-672X.PS.2024.4.06>

W kręgu twórczych myśli Profesora Tadeusza Lewowickiego

In the Circle of Creative Thoughts of Professor Tadeusz Lewowicki*

ABSTRACT: This article presents the key assumptions of Professor Tadeusz Lewowicki's pedagogical thought, with particular emphasis on the issues of individualization of education, subjectivity of the student and teacher, and intercultural education. It also evokes the perspective of many years of experience and reflections of the author – Wojciech Kojs – as a colleague and friend of the Professor, pointing out how Lewowicki's scientific legacy is a lasting inspiration for contemporary researchers and educational reformers. The article shows how ideas in the field of differential didactics, understanding subjectivity and creating an intercultural environment at school have evolved to meet contemporary challenges, such as digitalization, the AI revolution, changes in the labor market or growing psychosocial problems among young people. The whole proves that the humanistic vision of education, combining technological innovations with care for interpersonal relationships and mental well-being, still remains the optimal way to develop the education system.

KEYWORDS: individualization of education, subjectivity in education, intercultural education, contemporary school challenges, technological innovations, humanistic vision of pedagogy.

* Artykuł przygotowano na podstawie własnego doświadczenia, refleksji i zaproponowanego materiału źródłowego. Tekst niniejszy może być zarówno syntezą dorobku Profesora, jak i inspiracją do dalszych badań w obszarze dydaktyki różnicowej, podmiotowości oraz edukacji międzykulturowej.

STRESZCZENIE: Artykuł prezentuje kluczowe założenia myśli pedagogicznej Profesora Tadeusza Lewowickiego, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień indywidualizacji kształcenia, podmiotowości ucznia i nauczyciela oraz edukacji międzykulturowej. Przywołuje także perspektywę wieloletnich doświadczeń i refleksji autora – Wojciecha Kojsa – jako współpracownika i przyjaciela Profesora, wskazując, w jaki sposób dziedzictwo naukowe Lewowickiego jest trwałą inspiracją dla współczesnych badaczy i reformatorów oświaty. W artykule ukazano jak idee z zakresu dydaktyki różnicowej, rozumienia podmiotowości oraz kreowania środowiska międzykulturowego w szkole ewoluowały, by sprostać współczesnym wyzwaniom, takim jak: digitalizacja, rewolucja AI, zmiany na rynku pracy czy narastające problemy psychospołeczne wśród młodzieży. Całość dowodzi, że humanistyczna wizja edukacji, łącząca innowacje technologiczne z troską o relacje międzyludzkie i dobrostan psychiczny, nadal pozostaje optymalną drogą rozwoju systemu oświaty.

SŁOWA KLUCZOWE: indywidualizacja kształcenia, podmiotowość w edukacji, edukacja międzykulturowa, współczesne wyzwania szkoły, innowacje technologiczne, humanistyczna wizja pedagogiki.

Wprowadzenie

do problematyki kręgów twórczych myśli Profesora Lewowickiego

Poniższy tekst przedstawia kluczowe wątki myśli pedagogicznej Profesora Tadeusza Lewowickiego, ukazując jego wkład w rozwój koncepcji indywidualizacji kształcenia, podmiotowości ucznia i nauczyciela oraz edukacji międzykulturowej. Punktem wyjścia są pierwsze prace Profesora, w których podkreślał on znaczenie indywidualnego podejścia do ucznia, uwzględniającego psychologiczne i środowiskowe różnice rozwojowe.

W kolejnych częściach artykułu wskazują ewolucję idei Lewowickiego w zakresie przemyślanego włączania nowych technologii, dostosowania szkolnictwa do potrzeb rynku pracy oraz tworzenia długofalowych strategii edukacyjnych. Ważnym elementem analizy jest rola szkoły jako przestrzeni wspierania rozwoju emocjonalnego i kulturowego uczniów, co nabiera szczególnego znaczenia w obliczu współczesnych wyzwań, takich jak rewolucja AI czy narastające problemy psychospołeczne młodzieży. W tym kontekście warto też odnieść się do historycznego dziedzictwa polskiej oświaty oraz do doświadczeń, które Profesor Lewowicki zbierał w trakcie swojej aktywności naukowej i pracy dydaktycznej, obejmującej okres dynamicznych przemian ustrojowych w Polsce.

Całość ukazuje w jaki sposób ujęcie humanistyczne, łączące innowacje technologiczne z troską o relacje i kondycję psychiczną uczniów, może stanowić fundament nowoczesnej edukacji, zaś dziedzictwo Profesora Lewowickiego pozostaje inspiracją dla współczesnych pedagogów i reformatorów oświaty.

Profesor Tadeusz Lewowicki to jeden z najwybitniejszych przedstawicieli polskiej pedagogiki, którego dorobek i idee przez wiele lat wyznaczały nowe kierunki w badaniach edukacyjnych. Był nie tylko naukowcem, ale także

mentorem, inspiratorem, a dla wielu – przyjacielem i przewodnikiem w świecie nauki. Jego twórczość i wieloletnia praca stanowią prawdziwe świadectwo głębokiego zaangażowania w rozwój edukacji oraz poszukiwania nowych dróg w rozwoju systemu oświaty. Tekst ten jest wspomnieniem i refleksją nad tym, co stanowiło istotę jego twórczych poszukiwań, a zarazem hołdem dla jego wkładu w polską pedagogikę.

Jak sądzę, przytoczone fakty walnie przyczyniły się do wielkiej popularności i zainteresowania licznymi dziełami Lewowickiego oraz książkami i artykułami o nim. Są one ściśle związane z zagadnieniem rozwoju twórczych kręgów myśli Profesora Lewowickiego. W tym celu posłużę się także *Księgą pamiątkową dedykowaną Profesorowi Tadeuszowi Lewowickiemu z okazji 80. urodzin*, opatrzoną tytułem *O tożsamości, kondycji i powinnościach pedagogiki*, przygotowaną pod redakcją naukową Ewy Ogrodzki-Mazur, Alicji Szczurek-Boruty, Barbary Grabowskiej i Anny Szafrąńskiej (Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2022).

Twórcze ścieżki, pierwsze kroki naukowe i indywidualizacja kształcenia

Profesor Tadeusz Lewowicki już od początku swojej kariery naukowej przejawiał głębokie zainteresowanie indywidualizacją kształcenia, co znalazło odzwierciedlenie w jego pierwszych pracach. Były to takie dzieła, jak: *Motywy uczenia się języka rosyjskiego w szkole podstawowej*, *Nauczanie w grupach homogenicznych i heterogenicznych* czy *Psychologiczne różnice indywidualne a osiągnięcia uczniów*. Teksty te nie tylko stanowiły bazę dla dalszych badań Profesora, lecz także wprowadzały świeże spojrzenie na proces dydaktyczny.

Już w tych wczesnych publikacjach Profesor Lewowicki podkreślał znaczenie indywidualnego podejścia do ucznia, zwracając uwagę na jego specyficzne potrzeby edukacyjne wynikające z uzdolnień, zainteresowań i warunków środowiskowych. W ten sposób idea indywidualizacji stała się kluczową myślą w dalszych poszukiwaniach naukowych Profesora i wyznaczyła kierunek jego kolejnych prac.

Indywidualizację kształcenia Profesor Lewowicki uznawał za klucz do sukcesu edukacyjnego. W swojej fundamentalnej książce *Indywidualizacja kształcenia – dydaktyka różnicowa* przedstawił kompleksową wizję edukacji zindywidualizowanej. Zwracał uwagę, że jednym z głównych zadań współczesnej szkoły powinno być zapewnienie każdemu uczniowi maksymalnych możliwości rozwoju osobistego, zarówno intelektualnego, jak i emocjonalno-społecznego.

Indywidualizacja kształcenia a potrzeby psychospołeczne uczniów

Współcześnie dostrzegamy narastające znaczenie aspektu psychospołecznego w nauczaniu – młodzież coraz częściej zmagą się ze stresem, lękiem, zaburzeniami koncentracji czy z poczuciem izolacji społecznej. Koncepcja indywidualizacji w rozumieniu Profesora Lewowickiego może stanowić odpowiedź na te wyzwania, ponieważ zakłada rozpoznanie wyjątkowości każdego ucznia i dostosowanie form pracy do jego potrzeb. Indywidualizacja nie jest traktowana wyłącznie jako strategia różnicowania tempa nauczania czy rodzaju zadań, lecz także jako postawa uwzględniająca kontekst emocjonalny i środowiskowy uczniów. Ta holistyczna perspektywa otwiera drogę do budowania większej odporności psychicznej młodych ludzi oraz wzmacniania ich motywacji do uczenia się.

Historyczne tło rozwoju idei indywidualizacji w polskiej oświacie

Pierwsze prace Profesora Lewowickiego powstawały w czasach, gdy polska oświata była silnie zcentralizowana, a programy nauczania – mocno zunifikowane. W tym kontekście postulaty indywidualizacji jawiły się jako pewnego rodzaju przełomowy głos, zwracający uwagę na niejednorodność procesów rozwojowych uczniów. Po 1989 roku, w procesie transformacji ustrojowej, szereg idei Lewowickiego – zwłaszcza tych związanych z elastycznym podejściem do programów czy z troską o różnorodność w klasie – nabrało nowego znaczenia. Zyskały aprobatę części środowiska akademickiego i reformatorów, którzy usiłowali wprowadzić do polskiego systemu edukacji rozwiązania bardziej otwarte na indywidualne potrzeby uczniów.

Indywidualizacja nauczania jako fundament nowoczesnej edukacji

Idea indywidualizacji od dawna jest obiektem zainteresowań pedagogów i psychologów, jednak koncepcja Profesora Lewowickiego nadała jej nowy, szeroki wymiar. Według niego, edukacja zindywidualizowana stanowi podstawowy warunek pełnego rozwoju intelektualnego i emocjonalnego ucznia.

Swoje założenia czerpał z klasycznych koncepcji różnic indywidualnych, takich jak myśl Platona czy Arystotelesa, równocześnie przekonując o konieczności ich adaptacji do współczesnych realiów szkolnych. Istotnym elementem jego ujęcia było traktowanie ucznia jako podmiotu procesu dydaktycznego, co prowadziło do odrzucenia sztywnych, schematycznych metod na rzecz elastyczności i kreatywności w pracy z dzieckiem.

Metody i strategie sprzyjające indywidualizacji

Profesor Lewowicki często wskazywał na znaczenie odmiennych stylów uczenia się, specyfiki rozwoju poznawczego czy indywidualnych potrzeb emocjonalnych. Zamiast jednolitych programów dydaktycznych postulował większą elastyczność w doborze metod nauczania. W kontekście współczesnej szkoły przykładem może być korzystanie z gier edukacyjnych, platform e-learningowych czy zastosowanie podejścia projektowego, w którym uczniowie samodzielnie wyszukują informacje, analizują je i przedstawiają w formie prezentacji.

Warto jednak podkreślić, że wprowadzenie takich metod wymaga:

- dobrze przygotowanej kadry nauczycielskiej,
- zmian w organizacji procesu kształcenia (np. elastyczne siatki godzin, wydłużone projekty realizowane w blokach),
- odpowiedniego wsparcia psychologiczno-pedagogicznego w szkole,
- współpracy z rodzicami i środowiskiem lokalnym.

Te warunki warunkują sukces w praktycznej realizacji indywidualizacji, o czym wielokrotnie wspominał Profesor Lewowicki w swych publikacjach i wystąpieniach konferencyjnych.

Technologia jako narzędzie personalizacji kształcenia

Podkreślając znaczenie indywidualizacji w edukacji, Profesor Lewowicki nie mógł pominąć aspektu rozwijających się technologii. Wskazywał, że technologie mogą stać się sojusznikiem nauczyciela w dopasowaniu zadań i treści do poziomu poszczególnych uczniów. Obecnie obserwujemy rozkwit tzw. adaptacyjnych platform edukacyjnych, które na bieżąco analizują postępy ucznia i proponują mu treści o odpowiednim stopniu trudności. Według idei Lewowickiego takie narzędzia mogą idealnie wpasować się w założenia dydaktyki różnicowej, zwiększając szanse każdego dziecka na pełne rozwinięcie swoich możliwości.

Profesor Lewowicki przestrzegał jednak przed bezkrytycznym wdrażaniem nowości technicznych. Uważał, że technologia powinna być narzędziem, a nie celem samym w sobie. Jeżeli prowadzi do izolacji ucznia, zastępując relacje interpersonalne kontaktami wyłącznie wirtualnymi, wówczas może wręcz szkodzić i zniekształcać rozwój młodych ludzi. Akcentował potrzebę równowagi między pracą z narzędziami cyfrowymi a bezpośrednim kontaktem z nauczycielem i rówieśnikami.

Znaczenie relacji rówieśniczych w edukacji zindywidualizowanej

Choć słowo „indywidualizacja” zdaje się koncentrować na jednostce, Professor Lewowicki zwracał również uwagę, że w dobrze przemyślanym

modelu nauczania nie chodzi o izolowanie uczniów, lecz o umożliwienie każdemu rozwijania się we własnym tempie i zgodnie z jego zainteresowaniami, przy jednoczesnym utrzymywaniu więzi z grupą. W tym sensie kluczową rolę odgrywa budowanie wspólnoty, w której każdy ma prawo do wyrażania swoich potrzeb i otrzymuje wsparcie. Taka wspólnota sprzyja budowaniu odpowiedzialności, empatii i szacunku dla drugiego człowieka.

Przemiany oświaty w Polsce i wyzwania współczesnej edukacji

Jednym z najważniejszych dzieł Profesora Lewowickiego jest cykl publikacji pod wspólnym tytułem *Przemiany oświaty*, wydanych w latach 1977–1996 w kilku edycjach. Książki te nie tylko dokumentują zmiany zachodzące w polskim systemie edukacyjnym, lecz także wnikliwie analizują procesy transformacji oświatowej w szerokim kontekście społeczno-politycznym.

Przemyślane strategie edukacyjne i tło historyczne

Profesor Lewowicki podkreślał, że reformy oświatowe muszą być przemyślane i osadzone na solidnych fundamentach naukowych. Apelował o tworzenie długofalowych strategii rozwoju edukacji, uwzględniających specyfikę i potrzeby współczesnego społeczeństwa, a także o przewidywanie nadchodzących przemian w sferze społecznej, gospodarczej i kulturalnej.

Zmiany zachodzące w szkolnictwie są ściśle związane z szerszymi procesami społeczno-politycznymi. Transformacja ustrojowa w Polsce na przełomie lat 80. i 90. XX wieku stworzyła nowe warunki dla rozwoju oświaty, ale jednocześnie zrodziła liczne wyzwania, takie jak decentralizacja zarządzania czy konieczność dostosowywania programów nauczania do zmiennych potrzeb rynku pracy. Profesor Lewowicki wielokrotnie zauważał, że dynamika tych procesów może wywoływać chaos organizacyjny, wpływając niekorzystnie na jakość kształcenia. Dlatego postulował, aby opracowywanie strategii edukacyjnych było poparte rzetelnymi badaniami naukowymi i szerokimi konsultacjami społecznymi.

Wyzwania współczesnej edukacji

W swoich pracach Profesor Lewowicki dokładnie scharakteryzował wyzwania, przed którymi staje dzisiejsza oświata. Zwracał uwagę przede wszystkim na:

1. Dostosowanie do rynku pracy – edukacja, obok przekazywania wiedzy, powinna rozwijać umiejętności praktyczne, takie jak: kreatywność, rozwiązywanie problemów czy współpraca w grupie.

2. Równość szans – szczególnie istotne jest zapewnienie wszystkim uczniom, niezależnie od pochodzenia i sytuacji ekonomicznej, równych możliwości edukacyjnych.
3. Właściwe wykorzystanie technologii – Profesor dostrzegał w nowych technologiach ogromny potencjał, ale przestrzegał przed bezrefleksyjnym wdrażaniem, które może prowadzić do pogłębienia nierówności i zaniku relacji interpersonalnych w klasie szkolnej.
4. Edukacja ustawiczna – w świecie gwałtownych przemian społecznych i technologicznych kształcenie przez całe życie staje się kluczowe dla zachowania konkurencyjności i zdolności adaptacyjnych jednostek.

Emocje w procesie dydaktycznym

W licznych tekstach, choć nie zawsze wprost, Profesor Lewowicki odnosił się również do kwestii emocji i klimatu społecznego panującego w szkole. Dziś temat ten jest szczególnie ważny – uczniowie bywają przeciążeni nadmiarem zadań, a jednocześnie szukają w szkole wsparcia psychologicznego i poczucia bezpieczeństwa. Przemiany oświatowe, które postulował Lewowicki, obejmowały więc nie tylko dostosowanie programów czy metodyki, lecz także wzmocnienie roli wychowawczej szkoły jako instytucji. W dobie wzrastającej presji egzaminacyjnej i rankingów placówek edukacyjnych jego głos przypomina, że fundamentem rozwoju człowieka jest dobrostan emocjonalny i budowanie relacji opartych na wzajemnym szacunku.

Podmiotowość ucznia i nauczyciela

Jednym z najbardziej znaczących zagadnień w twórczości Profesora Lewowickiego jest podmiotowość w edukacji. Zdaniem Profesora, zarówno uczniowie, jak i nauczyciele powinni być aktywnymi uczestnikami procesu dydaktycznego, a nie wyłącznie pasywnymi odbiorcami lub wykonawcami instrukcji.

Wielowymiarowe ujęcie podmiotowości

Podmiotowość w rozumieniu Profesora Lewowickiego rozciąga się na sferę poznawczą, emocjonalną i społeczną. Dotyczy nie tylko zdolności ucznia do samodzielnego myślenia, ale także jego prawa do współdecydowania o kształcie własnej edukacji. Uczeń powinien mieć możliwość świadomego wyboru kierunku rozwoju, eksploracji różnych dziedzin wiedzy czy decydowania o formach aktywności szkolnej.

Z kolei podmiotowość nauczyciela polega na jego postawie twórczej, otwartej i partnerskiej wobec uczniów. Od nauczyciela w dużym stopniu zależy

czy uczeń będzie miał szansę rozwinąć autonomię myślenia i działania. Twórczy pedagog staje się katalizatorem dyskusji i zachęca uczniów do poszukiwania nieszablonowych rozwiązań.

Uczeń jako współtwórca sytuacji edukacyjnej

Zdaniem Profesora Lewowickiego uczeń ujawnia swoją podmiotowość przede wszystkim w aktywnym podejściu do nauki. Uczeń – współtwórca sytuacji edukacyjnej – może negocjować treści nauczania, metody pracy, a nawet formy oceniania, biorąc jednocześnie odpowiedzialność za efekty własnego wysiłku.

Takie rozwiązywanie sprzyja rozwojowi dojrzałości społecznej, umiejętności planowania i refleksji nad własnymi osiągnięciami. Profesor podkreślał, że w sprzyjającej atmosferze wzajemnego zaufania uczniowie wykazują większą motywację do aktywnego udziału w zajęciach i do rozwoju zainteresowań. W tym modelu edukacji praca zespołowa i wspólne projekty stanowią naturalne środowisko rozwijania kompetencji społecznych.

Twórcza rola nauczyciela

W koncepcji podmiotowości nauczyciel odchodzi od statycznej roli „dawcy wiedzy” i staje się partnerem w procesie kształcenia. Jego zadaniem jest inicjowanie dialogu, dostrzeganie indywidualnych talentów uczniów i stymulowanie ich rozwoju poprzez tworzenie zadań i sytuacji problemowych.

Profesor wielokrotnie podkreślał, że aby sprostać tej roli, nauczyciel sam powinien nieustannie się rozwijać, poznawać nowe metody i refleksyjnie podchodzić do własnej praktyki. Tylko wówczas może aktywnie współuczestniczyć w procesie dydaktycznym i wspierać uczniów w rozwijaniu ich potencjału. Takie rozumienie podmiotowości nauczyciela stoi w kontrze do mechanicznego realizowania narzuconych programów i schematów nauczania.

Podmiotowość w ujęciu instytucjonalnym i prawnym

Równie ważne, choć rzadziej poruszane, jest zagadnienie podmiotowości nauczyciela i ucznia w szerszym kontekście prawnym i instytucjonalnym. Lewowicki zwracał uwagę, że istniejące regulacje – np. programy ministerialne czy podstawy programowe – mogą niekiedy ograniczać autonomię szkół i samych nauczycieli, narzucając jednolite rozwiązania wbrew realnym potrzebom danej społeczności. Jego zdaniem efektywne wdrażanie podmiotowości wymaga zmian na szczeblu systemowym: poszerzenia zakresu decyzji podejmowanych przez nauczycieli i dyrektorów, a także stworzenia warunków do współdecydowania uczniów, np. w zakresie organizacji szkolnych projektów.

Edukacja międzykulturowa w myśli Profesora Tadeusza Lewowickiego

Profesor Lewowicki należał do prekursorów systematycznych badań nad edukacją międzykulturową w Polsce. Zagadnienia te nabrały szczególnego znaczenia w kontekście rosnącej mobilności społecznej, intensyfikacji migracji i procesów globalizacyjnych.

Dialog i wzajemny szacunek jako fundament

Profesor podkreślał, że edukacja międzykulturowa nie powinna sprowadzać się jedynie do prezentowania tradycji i obyczajów różnych narodów. Chodzi przede wszystkim o kształtowanie postaw otwartości, tolerancji i gotowości do współpracy z ludźmi pochodzącymi z odmiennych kręgów kulturowych. W wielu publikacjach wskazywał na znaczenie dialogu – autentycznej wymiany myśli i doświadczeń, dzięki której można ograniczyć uprzedzenia i stereotypy.

Zdaniem Profesora Lewowickiego szkoła jest jednym z kluczowych miejsc, w których może i powinna dokonywać się integracja międzykulturowa. Tworzenie sytuacji dydaktycznych, takich jak praca w zespołach projektowych, debaty czy warsztaty artystyczne, dają uczniom możliwość doświadczania współpracy z osobami o innym pochodzeniu kulturowym. W efekcie rozwija się empatia, zrozumienie dla odmiennych punktów widzenia i poszanowanie godności drugiego człowieka.

Edukacja międzykulturowa w praktyce szkolnej

Edukacja międzykulturowa w koncepcji Lewowickiego obejmuje zarówno organizację lekcji, w trakcie których uwzględnia się różnorodność kulturową (np. poprzez włączanie do programu elementów historii i języka mniejszości narodowych), jak i działania wykraczające poza tradycyjne nauczanie przedmiotowe. W swojej refleksji Profesor odnosił się do możliwości tworzenia kół zainteresowań, projektów i wymian międzynarodowych, które sprzyjały poznawaniu innych kultur oraz pogłębianiu własnej tożsamości.

Co istotne, Profesor uważał, że edukacja międzykulturowa nie powinna oznaczać unifikacji czy rezygnacji z odmienności. Przeciwnie – celem jest uwrażliwienie młodych ludzi na bogactwo wynikające z różnorodności i nauczanie ich, jak dostrzegać w tej różnorodności potencjał rozwojowy dla całego społeczeństwa. Osiąga się to m.in. poprzez świadome włączanie elementów sztuki, języka, zwyczajów czy obyczajów innych kultur w codzienne życie szkolne.

Aktualność pedagogiki międzykulturowej w dobie globalizacji i migracji

Obecnie, gdy wiele państw europejskich (w tym Polska) staje przed koniecznością integracji mniejszości narodowych i etnicznych, myśl Lewowickiego zyskuje na aktualności. Rosnąca liczba dzieci i młodzieży z różnych krajów uczęszcza do szkół publicznych, co stawia przed nauczycielami i decydentami nowe wyzwania. Konieczne staje się między innymi przygotowanie kadry do radzenia sobie z barierami językowymi i kulturowymi, ale także do wrażliwego reagowania na konflikty i uprzedzenia. Pod tym względem idee Lewowickiego o aktywnym budowaniu dialogu międzykulturowego stanowią wartościowy wkład do obecnej dyskusji o przyszłości europejskich systemów edukacyjnych.

Perspektywa przyszłości edukacji

W ujęciu Profesora Lewowickiego edukacja przyszłości powinna być procesem wielowymiarowym i zintegrowanym, uwzględniającym zarówno uwarunkowania społeczne i kulturowe, jak i postępujący rozwój technologiczny. Choć dostrzegał on potencjał nowoczesnych narzędzi edukacyjnych, zawsze przestrzegał przed nadmiernym uzależnieniem od technologii i przypominał, że w centrum procesu kształcenia stoi człowiek.

Technologia jako narzędzie wspierające, nie determinujące

Profesor wskazywał, że zastosowanie nawet najbardziej zaawansowanych systemów informatycznych nie zastąpi relacji między uczniami a nauczycielem. Technologia powinna wspomagać rozwój kluczowych kompetencji: myślenia krytycznego, umiejętności pracy zespołowej, kreatywnego rozwiązywania problemów. Nie może jednak redukować relacji międzyludzkich do minimum.

Współcześnie powstaje szereg zaawansowanych projektów bazujących na sztucznej inteligencji (AI), które automatyzują procesy oceny prac pisemnych uczniów, rekomendują treści dydaktyczne czy służą do analizy postępów w nauce. Choć część z tych narzędzi bez wątpienia odciąża nauczycieli i usprawnia proces nauczania, koncepcja Lewowickiego przypomina o roli mistrza – nauczyciela, który samodzielnie interpretuje postępy uczniów, udziela motywującej informacji zwrotnej i dostrzega ich indywidualne potrzeby wychowawcze.

Edukacja ustawiczna

W świecie ciągłych zmian na rynku pracy, a także głębokich przeobrażeń społeczno-kulturowych, niezbędne staje się uczenie się przez całe życie.

Profesor Lewowicki zwracał uwagę, że szkoła jest jedynie początkiem drogi edukacyjnej. Dlatego podkreślał konieczność opracowania elastycznych ścieżek kształcenia i systemu walidacji kompetencji, tak, aby każdy mógł się doskonalić na kolejnych etapach rozwoju zawodowego i osobistego.

W kontekście przemian gospodarczych i pojawiania się nowych, często nieprzewidywalnych profesji, edukacja ustawiczna jawi się jako fundament kształtowania człowieka otwartego na nieustanny rozwój. Podkreśla to ogromną wagę kształcenia kompetencji miękkich (tzw. kompetencji kluczowych), takich jak: elastyczność, umiejętność pracy w zespole czy zarządzania wiedzą. Wizja szkoły przyszłości, zarysowana przez Profesora Lewowickiego, obejmuje więc rozwijanie w uczniach nie tylko wiedzy przedmiotowej, lecz także szeroko rozumianej zdolności do adaptacji.

Integracja humanistyczna i technologiczna

W dobie silnej technologizacji Profesor przypominał o konieczności zachowania humanistycznego wymiaru kształcenia. W jego ujęciu edukacja powinna wspierać harmonijny rozwój ucznia – nie tylko w zakresie wiedzy i umiejętności, ale także w sferze wartości, empatii i zdolności do funkcjonowania w zróżnicowanym społecznie środowisku.

Jak wynika z obserwacji współczesnych trendów, niejednokrotnie szkoła koncentruje się na realizacji szczegółowych założeń programowych, a uczniowie przyswajają wiedzę w formie tzw. suchego faktu czy powtarzalnych ćwiczeń. Jednakże, w przekonaniu Lewowickiego, kluczem do sukcesu jest równowaga między wiedzą teoretyczną a umiejętnościami praktycznymi, które pozwalają na realne współdziałanie ludzi z różnych środowisk. Owa równowaga zapewnia, że nowoczesne technologie pełnią w procesie uczenia się rolę dodatkowego narzędzia, wspierającego relacje i procesy poznawcze, a nie stają się głównym celem same w sobie.

Ponadczasowa misja edukacji

Z perspektywy współczesnych przemian, takich jak rozwój sztucznej inteligencji czy narastające trudności psychologiczne młodzieży, przesłanie Profesora Lewowickiego wydaje się szczególnie aktualne.

Wielu uczniów i nauczycieli odczuwa presję i niepewność, co wynika zarówno z gwałtownego tempa rozwoju technologii, jak i rosnącej złożoności życia społecznego. Działania realizowane w duchu postulatów Profesora Lewowickiego – rozumienia całego człowieka i otwartości na dialog międzykulturowy – mogą pomóc w przeciwdziałaniu tym trudnościom.

Humanistyczna perspektywa jako odpowiedź na problemy XXI wieku

Profesor Lewowicki w swojej wizji edukacji kładł nacisk na tolerancję, szacunek i wzajemne wsparcie. Podkreślał, że podstawą budowania lepszej przyszłości jest współpraca, równość szans oraz indywidualne podejście do ucznia. Ujęcie łączące innowacje technologiczne z humanistycznym spojrzeniem na człowieka wydaje się dziś najskuteczniejszą drogą rozwoju systemu oświaty.

W kontekście narastających problemów, takich jak *cyfrowa samotność* młodzieży, spędzającej wiele godzin przed ekranem, humanistyczne wartości – empatia, dialog, współdziałanie – odgrywają szczególną rolę. Profesor Lewowicki apelował, aby szkoła była nie tylko miejscem zdobywania informacji, ale też laboratorium życia społecznego, w którym młodzi ludzie uczą się rozwiązywania konfliktów, negocjacji i wzajemnego wsparcia.

Szkoła jako przestrzeń wsparcia

W kontekście narastających problemów psychospołecznych młodzieży szkoła – zdaniem Profesora Lewowickiego – powinna stać się miejscem wszechstronnego wsparcia, w którym uczniowie znajdują nie tylko wiedzę, lecz także zrozumienie, akceptację i pomoc w rozwoju emocjonalnym. Podejście zindywidualizowane, ściśle związane z koncepcją podmiotowości, staje się w tym obszarze kluczowe.

Reformy edukacyjne, które nie uwzględniają problematyki zdrowia psychicznego i emocjonalnego nastolatków, nie odpowiadają w pełni na potrzeby współczesnego społeczeństwa. W opinii Lewowickiego nadrzędnym celem edukacji jest formowanie ludzi świadomych własnych możliwości i ograniczeń, zdolnych do podmiotowego działania, ale także wrażliwych na sytuację innych. Taki ideał człowieka kształtującego się w środowisku szkolnym wymaga programów uwzględniających rozwój społeczno-emocjonalny, profilaktykę kryzysów psychicznych i budowanie wspólnoty szkolnej opartej na dialogu.

Zakończenie i osobista refleksja

Dziedzictwo Profesora Tadeusza Lewowickiego, na które składa się imponująca liczba publikacji i bogata działalność naukowa, nie przestaje inspirować kolejnych pokoleń pedagogów, badaczy, psychologów i reformatorów oświaty. Jego przekonanie o szczególnej wadze podmiotowości ucznia i nauczyciela oraz szacunek dla różnorodności kulturowej pozostają niezwykle aktualne.

Obserwowane dziś gwałtowne przemiany, takie jak rozwój sztucznej inteligencji, zmieniają sposób funkcjonowania edukacji i życia społecznego. Nowe narzędzia, przykładowo modele językowe czy wirtualni asystenci, mogą wspierać zarówno nauczycieli, jak i uczniów, lecz – zgodnie z ideami Profesora Lewowickiego – muszą być traktowane jedynie jako środki służące rozwojowi. Nie zastąpią bliskich relacji uczeń–nauczyciel ani kreatywnej roli pedagogów.

Równie istotne są trudności psychologiczne i rozwojowe młodzieży, związane z presją cyfrowych mediów, samotnością czy wyobcowaniem. Współczesna szkoła – aby im przeciwdziałać – powinna stać się przestrzenią wsparcia psychologicznego i miejscem budowania więzi społecznych. W tym kontekście myśl Profesora, akcentująca indywidualizację oraz holistyczne spojrzenie na ucznia, nabiera dodatkowej mocy.

Jako wieloletni przyjaciel i współpracownik Profesora Lewowickiego z dumą spoglądam na jego osiągnięcia oraz wpływ, jaki wywarł na współczesną pedagogikę. Dzięki naszym licznym rozmowom, dyskusjom i wspólnym projektom odkryłem wielowymiarowe spojrzenie na edukację, w którym kluczową rolę odgrywają emocje, dialog oraz wzajemne zrozumienie. Idee Profesora Lewowickiego – o potrzebie ciągłego rozwoju, poszanowaniu różnorodności i autentycznej podmiotowości w szkole – wciąż wybrzmiewają aktualnie w obliczu wyzwań XXI wieku.

Ufam, że rozbudowane wątki poruszone w niniejszym tekście staną się inspiracją dla współczesnych badaczy, nauczycieli i decydentów. W dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości rola humanistycznych postulatów w edukacji nie słabnie – przeciwnie, wydaje się nabierać coraz większego znaczenia. Nie chodzi wyłącznie o poszerzanie kompetencji cyfrowych, ale o rozwijanie w młodych ludziach zdolności krytycznego myślenia, wrażliwości społecznej i świadomości globalnej, dla których etyczno-humanistyczna tradycja pedagogiki – reprezentowana m.in. przez Profesora Lewowickiego – stanowi niezwykle cenne źródło inspiracji.

Bibliografia (wybór)

- Lewowicki, T. (1975, 1977). *Psychologiczne różnice indywidualne a osiągnięcia uczniów*. Warszawa: PWN.
- Lewowicki, T. (1977). *Indywidualizacja kształcenia. Dydaktyka różnicowa*. Warszawa: WSiP.
- Lewowicki, T. (1980, 1986). *Kształcenie uczniów zdolnych*. Warszawa: WSiP.
- Lewowicki, T. (red.) (1983). *Treści kształcenia w szkole wyższej*. Warszawa: PWN.
- Lewowicki, T. (1987). *Aspiracje dzieci i młodzieży*. Warszawa: WSiP.
- Lewowicki, T. (1988). *Proces kształcenia w szkole wyższej*. Warszawa: PWN.
- Lewowicki, T. (1994). *Przemiany oświaty*. Warszawa: PWN.
- Lewowicki, T. (1995). *Problemy kształcenia i pracy nauczycieli*. Warszawa: PWN.

- Lewowicki, T. (1997). *Przemiany oświaty: szkice o ideach i praktyce edukacyjnej*. Wyd. 4. Warszawa: PWN.
- Lewowicki, T., Jasiński, Z. (red.) (2000). *Problemy pedeutologii na przełomie XX i XXI wieku*. Warszawa: PWN.
- Lewowicki, T. (2007). *Problemy kształcenia i pracy nauczycieli*. Warszawa: PWN.
- Lewowicki, T. (2007). *O tożsamości, kondycji i powinnościach pedagogiki*. Warszawa: PWN.
- Lewowicki, T. (2008). *Edukacja międzykulturowa – dokonania, problemy, perspektywy*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Lewowicki, T. (2010). *Wartości w edukacji międzykulturowej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Lewowicki, T. (2012). *Tożsamość kulturowa w warunkach przemian*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Lewowicki, T. (2014). *Edukacja w społeczeństwie wielokulturowym*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Lewowicki, T. (2016). *Pedagogika międzykulturowa: wyzwania, problemy, rozwiązania*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Lewowicki, T. (2018). *Kultura i edukacja w globalizującym się świecie*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Lewowicki, T. (2020). *Edukacja wobec wyzwań współczesności*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Ogrodzka-Mazur, E., Szczurek-Boruta, A., Grabowska, B., Szafrńska, A. (red.) (2022). *O tożsamości, kondycji i powinnościach pedagogiki. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Lewowickiemu z okazji 80. urodzin*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, Uniwersytet Śląski w Katowicach.